

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

Nr 338

**Spółeczna odpowiedzialność
organizacji**

Diagnoza i doskonalenie

Redaktorzy naukowci

Zdzisław Pisz

Magdalena Rojek-Nowosielska

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2014

Redaktor Wydawnictwa: Agnieszka Flasińska

Redaktor techniczny: Barbara Łopusiewicz

Korektor: K. Halina Kocur

Łamanie: Adam Dębski

Projekt okładki: Beata Dębska

Publikacja jest dostępna w Internecie na stronach:

www.ibuk.pl, www.ebscohost.com,
w Dolnośląskiej Bibliotece Cyfrowej www.dbc.wroc.pl,
The Central and Eastern European Online Library www.ceeol.com,
a także w adnotowanej bibliografii zagadnień ekonomicznych BazEkon
http://kangur.uek.krakow.pl/bazy_ae/bazekon/nowy/index.php

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania znajdują się
na stronie internetowej Wydawnictwa
www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Kopiowanie i powielanie w jakiegokolwiek formie
wymaga pisemnej zgody Wydawcy

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2014

ISSN 1899-3192

ISBN 978-83-7695-425-7

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Druk i oprawa:

EXPOL, P. Rybiński, J. Dąbek, sp.j.
ul. Brzeska 4, 87-800 Włocławek

Spis treści

Wstęp	7
Jadwiga Adameczyk: Obszary i kryteria oceny społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw	9
Anna Baraniecka: Raportowanie o poziomie kapitału społecznego w Polsce – stan obecny i perspektywy	20
Marcin Geryk: Rola skutecznej komunikacji z interesariuszami jako narzędzie kształtowania polityki w zakresie społecznej odpowiedzialności uczelni	40
Ewa Głuszek: CSR wśród czołowych przedsiębiorstw Rankingu Odpowiedzialnych Firm – podejście tradycyjne czy nowoczesne?	52
Sylvia Jarosławska-Sobór: Praktyczny wymiar paradygmatu społecznej odpowiedzialności w polskim górnictwie węgla kamiennego	68
Ewa Jastrzębska: Kodeks etyczny jako element zarządzania przez wartości	78
Magdalena Kaźmierczak: Bezpieczeństwo pracy – istotny element całościowej strategii działań CSR	88
Katarzyna Klimkiewicz: Społeczna odpowiedzialność pracodawców – perspektywa teoretyczna a oczekiwania uczestników rynku pracy	97
Elżbieta Kolasińska: Blaski i cienie praktyk społecznej odpowiedzialności organizacji	107
Janusz Kroik, Jan Skonieczny: Odpowiedzialność społeczna przedsiębiorstwa w perspektywie granic organizacji	118
Paweł Kuźbik: Odpowiedzialność społeczna w sporcie	130
Adrian Pyszka: Wychodząc poza CSR, czyli jak tworzyć wartość w relacji firmy z interesariuszami, wykorzystując hybrydowe łańcuchy wartości	141
Marcin Ratajczak: Koncepcja CSR w aspekcie osiągniętych korzyści społecznych na przykładzie przedsiębiorstw agrobiznesu	156
Piotr Rogala: Wysoka jakość życia jako nadrzędny cel społecznej odpowiedzialności biznesu	166
Anna Stankiewicz-Mróz: CSR w obszarze personalnym po przejęciach w sektorze farmaceutycznym	174
Ewa Stawicka: Stosowanie norm i standardów społecznej odpowiedzialności biznesu w przedsiębiorstwach sektora MŚP	185
Justyna Szumniak-Samolej: Inicjatywy B Lab jako wsparcie w tworzeniu innowacyjnych modeli biznesowych opartych na idei CSR	195
Przemysław Wolczek: Ewolucja podejścia do koncepcji zrównoważonego rozwoju na arenie międzynarodowej	206

Summaries

Jadwiga Adamczyk: Areas and criteria of assessment of Corporate Social Responsibility	19
Anna Baraniecka: Reporting on the level of social capital in Poland – current state and perspectives	39
Marcin Geryk: The role of effective communication policy as a tool for social responsibility of university	51
Ewa Głuszek: Corporate Social Responsibility among ROF corporations – traditional or modern approach?	67
Sylwia Jarosławska-Sobór: Practical dimension of social responsibility paradigm in Polish hard coal mining	77
Ewa Jastrzębska: Code of ethics as a part of management by values	87
Magdalena Kaźmierczak: Occupational safety – an important element of the overall strategy of CSR	96
Katarzyna Klimkiewicz: Employers social responsibility – theoretical perspective vs. expectations on the labour market	106
Elżbieta Kolasińska: Pros and cons of practices of Corporate Social Responsibility	117
Janusz Kroik, Jan Skonieczny: Corporate Social Responsibility from the perspective of organisational frontiers	129
Paweł Kuźbik: Social responsibility in sport	140
Adrian Pyszka: Moving beyond CSR, that is how to create value between company and stakeholders using hybrid value chains	155
Marcin Ratajczak: The concept of CSR in the context of social benefits achieved by small and medium-sized enterprises of agribusiness	165
Piotr Rogala: High quality of life as a top priority of Corporate Social Responsibility	173
Anna Stankiewicz-Mróz: CSR in the HR area after acquisitions in the pharmaceutical sector	184
Ewa Stawicka: The use of norms and standards of social responsibility in the SME sector	194
Justyna Szumniak-Samolej: B Lab’s solutions as support for development of innovative business models based on the CSR idea	205
Przemysław Wolczek: The evolution of the approach to the concept of sustainable development on the international scene	218

Anna Baraniecka

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

RAPORTOWANIE O POZIOMIE KAPITAŁU SPOŁECZNEGO W POLSCE – STAN OBECNY I PERSPEKTYWY

Streszczenie: Celem artykułu jest ustalenie aktualnych i przyszłych sposobów pomiaru i oceny kapitału społecznego, w perspektywie zarówno makro-, jak i mikroekonomicznej. Autorka wskazuje również na formy raportowania o stanie kapitału społecznego – na poziomie kraju, regionu, a także przedsiębiorstwa i łańcucha dostaw. Całość zagadnień dotyczy sytuacji w Polsce, przy czym w trakcie wnioskowania autorka korzysta z odniesień i wzorców globalnych.

Słowa kluczowe: kapitał społeczny, poziom kapitału społecznego, raportowanie.

DOI: 10.15611/pn.2014.338.02

1. Wstęp

Pojęcie kapitału społecznego jest na przełomie ostatniej dekady mocno popularyzowane zarówno na poziomie teoretycznym, jak i w praktyce życia społecznego. Popularność tego zagadnienia przejawia się nie tylko w licznych publikacjach, głównie w obszarze ekonomii i socjologii (rządziej zarządzania), ale także we wzroście jego znaczenia w różnorodnych inicjatywach, projektach czy akcjach społecznych na poziomie kraju czy regionów. Oczywiście, tak jak każde zyskujące znaczenie zjawisko, również kapitał społeczny w stosunkowo krótkim okresie doczekał się licznych interpretacji i ujęć, niestety często niemających nic wspólnego z jego genezą i rzeczywistym znaczeniem. Widać to szczególnie w praktycznym ujęciu tematu. Co prawda, interdyscyplinarność kategorii kapitału społecznego przyczynia się do różnorodności terminologicznej, jednak nie można uznać, że błędy w interpretacji wynikają jedynie ze złożoności tego pojęcia. Wydaje się, że źródłem problemów interpretacyjnych może być przede wszystkim status kapitału społecznego, jako niematerialnego zasobu, co z definicji utrudnia jego pomiar i ocenę również w powiązaniu z efektami ekonomicznymi, a tym samym znacznie ogranicza możliwości i chęci zarządzania tym zasobem. Trudności operacjonalizacyjne ograniczają natomiast popyt na informację o stanie kapitału społecznego, a więc również generujący je proces raportowania.

Opisana sytuacja stanowi jedną z ważnych przesłanek podjęcia przez autorkę studiów nad kategorią kapitału społecznego, a w przypadku niniejszego artykułu – rozważań nad sposobem i korzyściami z raportowania jego poziomu. Chcąc osiągnąć tak określony cel, autorka krótko przybliżyła pojęcie kapitału społecznego, zarówno w ujęciach makro- czy mikroekonomicznym, jak i z perspektywy grupy przedsiębiorstw, którą w niniejszym artykule, ze względu na naukowe zainteresowania autorki, stanowią łańcuchy dostaw. Pomijając ciekawy, lecz zbyt rozległy wątek klasyfikacji kapitału społecznego, autorka skupia się na znanych i obecnie wykorzystywanych sposobach pomiaru kategorii kapitału społecznego oraz na przesłankach i efektach raportowania o poziomie kapitału społecznego w Polsce. Nawiązując do realizowanych projektów badawczych, autorka wskazuje również na aktualny poziom wiedzy i wykorzystania kategorii kapitału społecznego w odniesieniu do zarządzania łańcuchami dostaw w Polsce, a na zakończenie dzieli się z Czytelnikiem przemyśleniami nad przyszłością funkcjonowania kategorii kapitału społecznego w przestrzeni gospodarczo-społecznej Polski, w tym szczególnie raportowania o jego stanie.

2. Teoretyczne ujęcia kapitału społecznego

Kapitał społeczny to interdyscyplinarne pojęcie, które jednak niezależnie od interpretacji dotyczy zawsze relacji między jednostkami tworzącymi dowolną zbiorowość. Stanowi to istotny wyróżnik tego kapitału na tle innych niematerialnych kapitałów gospodarki, tj. kapitału ludzkiego i kapitału intelektualnego. Chociaż wszystkie niematerialne formy kapitału traktowane są przez badawczy i ich użytkowników jako źródło procesów rozwojowych, to coraz częściej zauważa się znaczący wpływ jakości relacji międzyludzkich na indywidualne cechy jednostki, takie jak wiedza, umiejętności czy wykształcenie. Zaznaczona przewaga polega na tym, że określony kapitał społeczny może eliminować lub intensyfikować korzyści kapitałów ludzkiego i intelektualnego¹. Ponadto, na co wskazywali prekursorzy badań nad kapitałem społecznym, może on zastąpić inne kapitały, w tym ludzki (dzięki pełniejszemu dostępowi do źródeł informacji i wiedzy) i ekonomiczny (dzięki łatwiejszemu dostępowi do kredytów czy chronionych rynków)². W opinii innych badaczy, a także autorki, wskazane rodzaje kapitału są wobec siebie komplementarne i wspólnie tworzą określone uwarunkowania dla rozwoju społecznego i gospodarczego³.

¹ Najbliższym autorce przykładem jest środowisko naukowe w relacji z biznesem. Nawet najwyższy poziom wiedzy i kompetencji polskiego naukowca nie zagwarantuje poprawy innowacyjności polskiego biznesu, jeśli tych dwóch grup nie połączą wzajemna otwartość, zaufanie, zaangażowanie i lojalność – ważne składowe relacji tworzące kapitał społeczny.

² P. Bourdieu, *The forms of capital*, [w:] Richardson J. (red.), *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*, Green Wood Press, New York 1986, s. 241, 242.

³ Por. J. Działek, *Kapitał społeczny – ujęcie teoretyczne i praktyka badawcza*, „Studia Regionalne i Lokalne” 2011, nr 3 (45), s. 100–118.

Wyjątkowo zgodnie świat nauki przyznaje, że zarówno w ujęciu socjologicznym, jak i jako kategoria ekonomiczna czy też komponent systemów zarządzania, kapitał społeczny w coraz większym stopniu determinuje kierunki, tempo i koszty podejmowanych działań rozwojowych⁴.

Chcąc zdefiniować kapitał społeczny, należy odnieść się do obszarów, w których jest agregowany. Na potrzeby niniejszego referatu autorka sprowadza je do skali: makroekonomicznej, mikroekonomicznej i mezoekonomicznej⁵.

Ujęcie makroekonomiczne kapitału społecznego zamyka się w teorii kapitału społecznego, która wyjaśnia i wskazuje na możliwości wykorzystania w praktyce związków, jakie powstają między życiem społecznym a innymi dziedzinami, np. gospodarką. W konsekwencji badań kapitału społecznego we wskazanym ujęciu dowiadujemy się o poziomie lub stanie kapitału społecznego danego kraju czy regionu.

Ujęcie mikroekonomiczne sprowadza kapitał społeczny do cechy potencjału przedsiębiorstwa decydującej o skali potencjalnych korzyści wynikających ze współpracy zarówno wewnętrznej, jak i z otoczeniem. Wynikiem oceny tak ujętego kapitału społecznego jest ustalenie poziomu kapitału społecznego przedsiębiorstwa (w obszarze społeczeństwa – rodziny).

Skala mezoekonomiczna dotyczy grup przedsiębiorstw, takich jak np. klastry czy łańcuchy dostaw (określane również jako sieci dostaw) lub grup społecznych, takich jak grupy zawodowe czy grupy jednorodnych jednostek, np. szkół w regionie.

Znaczenie kapitału społecznego zmieniało się wraz z ewolucją ekonomii w zakresie identyfikacji determinantów rozwoju gospodarczego. Współcześnie kapitał społeczny uznawany jest oprócz ziemi, pracy, kapitału finansowego, kapitału fizycznego i kapitału ludzkiego za czynnik rozwoju gospodarek⁶. Teoria kapitału społecznego mówi, że utrzymywanie regularnych kontaktów z innymi ludźmi oraz podejmowanie działań dla osiągnięcia wspólnych celów prowadzi do trwałych i pozytywnych skutków dla działających jednostek i społeczności. W ten sposób bowiem zaspokajane są ich potrzeby, a także wzmacniane więzi i zaufanie między ludźmi⁷.

⁴ W. Baker, *Achieving Success through Social Capital*, Jossey-Bass A Wiley Company, San Francisco 2000, s. XIII, XIV.

⁵ W tym momencie autorka wprowadza inną niż dotychczas spotykane klasyfikację ujęć kapitału społecznego (por. M. Theiss, *Operacjonalizacja kapitału społecznego w badaniach empirycznych*, [w:] Januszek H. (red.), *Kapitał społeczny we wspólnotach*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań 2005, s. 62–67; J. Działek, wyd. cyt., s. 106.) Nie będąc w opozycji do tradycyjnej klasyfikacji ujęć (ujęcie makroekonomiczne – kapitał danego kraju, ujęcie mezoekonomiczne – kapitał regionu, ujęcie mikroekonomiczne – kapitał społeczny gospodarstw domowych), proponuje, aby w większym niż dotychczas stopniu odnieść się do działalności przedsiębiorstw i ich grup.

⁶ Por. A. Matysiak, *Źródła kapitału społecznego*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu, Wrocław 1999; T. Kaźmierczak, *Kapitał społeczny a rozwój społeczno-ekonomiczny – przegląd podejść*, [w:] Kaźmierczak T., Rymsza M. (red.), *Kapitał społeczny. Ekonomia społeczna*, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2007.

⁷ D. Moroń, *Kapitał społeczny – próba definicji*, [w:] Moroń D. (red.), *Kapitał ludzki i społeczny. Wybrane problemy teorii i praktyki*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2009, s. 25.

Tabela 1. Wybrane ujęcia i definicje kapitału społecznego w skali makroekonomicznej

Autor	Definicja
P. Bourdieu	Kapitał społeczny to „zbiór rzeczywistych i potencjalnych zasobów, jakie związane są z posiadaniem trwałej sieci mniej lub bardziej zinstytucjonalizowanych związków opartych na wzajemnej znajomości i szacunku (uznaniu), która to sieć dostarcza każdemu ze swych członków wsparcia w postaci kapitału posiadanego przez kolektyw, w tym wiarygodności, która daje im dostęp do kredytu w najszerszym znaczeniu tego słowa” ^a
J. Coleman	Kapitał społeczny stanowią różnorodne, odmienne podmioty, będące częścią struktury społecznej, które swoją obecnością i aktywnością ułatwiają określone działania jednostkom, które są w tej strukturze ^b
R. Putnam	Kapitał społeczny odnosi się do cech społecznego zaangażowania, takich jak sieci, normy i społeczne zaufanie, ułatwiające koordynację działań i współpracę przynoszącą obopólne korzyści ^c
F. Fukuyama	Kapitał społeczny to „zestaw nieformalnych wartości i norm etycznych wspólnych dla członków określonej grupy i umożliwiających im skuteczne współdziałanie” ^d Kapitał społeczny jest zdolnością wynikającą z rozpowszechnienia zaufania w obrębie społeczeństwa lub jego części ^e
Autorzy współpracujący z Bankiem Światowym	Kapitał społeczny to „instytucje, związki, postawy i wartości, które kierują relacjami między ludźmi i przyczyniają się do wzrostu gospodarczego i społecznego” ^f
T. Kaźmierczak	Kapitał społeczny to „zasób jednostek, którego źródłem są sieci ich powiązań, po których krążą: dobra symboliczne (informacje, wartości, idee), materialne (rzeczy, pieniądze) i emocje (aprobata, szacunek, sympatia)” ^g
J. Czapiński	Kapitał społeczny to „sieci społeczne regulowane normami moralnymi lub zwyczajami (a nie, lub nie tylko, formalnymi zasadami prawa), które wiążą jednostkę ze społeczeństwem w sposób umożliwiający jej współdziałanie z innymi dla dobra wspólnego” ^h .
H. Januszek	Kapitał społeczny to „komponent umiejętności współdziałania i współpracy jednostek ludzkich w ramach grup społecznych, organizacji i instytucji społecznych różnego typu (nie tylko gospodarczych) dla realizacji wspólnych celów” ⁱ
P. Sztompka	Kapitał społeczny to „więzi zaufania, lojalności i solidarności, znajdujące wyraz w samoorganizowaniu się i samorządności, głównie w ramach dobrowolnych stowarzyszeń” ^j
A. Matysiak	Kapitał społeczny tworzą, takie formy dobra wspólnego jak: zaufanie społeczne, instytucje prawne normujące interakcję pomiędzy ludźmi oraz ich uprawnienia do zasobów, normy wzajemności ^k

^a P. Bourdieu, wyd. cyt., s. 241; ^b J. Coleman, *Foundations of Social Theory*, Harvard University Press, Cambridge, MA, 1990, s. 300–302; ^c R.D. Putnam, *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*, Simon and Shuster, New York 2000 s. 20–22; ^d F. Fukuyama, *Kapitał społeczny*, [w:] Harrison L.E., Huntington S.P. (red.), *Kultura ma znaczenie*, Zysk i S-ka, Kraków 2003, s. 169; ^e tenże, *Zaufanie. Kapitał społeczny, a droga do dobrobytu*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa–Wrocław 1997, s. 39; ^f World Bank, *Understanding and Measuring Social Capital: A Multidisciplinary Tool for Practitioners*, Part I, 2002, www.wb.com; ^g T. Kaźmierczak, wyd. cyt., s. 47; ^h J. Czapiński, T. Panek (red.), *Diagnoza społeczna 2007. Warunki i jakość życia Polaków. Raport*, Rada Monitoringu Społecznego, Warszawa 2007, s. 263; ⁱ H. Januszek (red.), *Kapitał społeczny we wspólnotach*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań 2005, s. 6; ^j P. Sztompka, *Socjologia. Analiza społeczeństwa*, Znak, Kraków 2007, s. 40; ^k A. Matysiak, wyd. cyt., s. 60, 61.

Źródło: opracowanie własne.

Chociaż za prekursorów badań nad kapitałem społecznym uważa się takich znawców tematu, jak: J.S. Coleman, P. Bourdieu, R.D. Putnam oraz F. Fukuyama, bo to ich prace zawierają podstawowe konceptualizacje tego pojęcia, to ślady pojęcia widać już w pracach m.in. M. Webera⁸. Jednak po raz pierwszy oficjalnie określenie to wykorzystała L.J. Hanifan, badając wpływ zaufania i zaangażowania na sukces placówek oświatowych⁹.

Osiągnięcie celów niniejszego referatu nie wymaga rozległej analizy pojęciowej, dlatego w tab. 1 przytoczono najważniejsze definicje makroekonomiczne kapitału społecznego.

W porównaniu do ujęcia makroekonomicznego kapitału społecznego, traktującego go jako kategorię zewnętrzną w kontekście np. działalności przedsiębiorstw, ujęcie mikroekonomiczne, czyli dedykowane pojedynczym podmiotom gospodarczym, znajduje się ciągle w fazie naukowego rozwoju.

Za prekursora podejścia mikroekonomicznego w zakresie kapitału społecznego można uznać R.S. Burta, który zakłada, że zarówno wewnętrzne, jak i zewnętrzne relacje przedsiębiorstwa stanowią jego kapitał społeczny¹⁰. Inne, wybrane przez autorkę, definicje kapitału społecznego w ujęciu mikroekonomicznym zaprezentowano w tab. 2.

Cytowani badacze kapitału społecznego organizacji są zgodni, że jest on źródłem dodatkowej wartości przedsiębiorstwa, zwiększa bowiem skuteczność działań zarządczych, redukuje koszty transakcyjne i kreuje pozytywny wizerunek w otoczeniu. Skłania to do propagowania idei zarządzania kapitałem społecznym na poziomie podmiotów gospodarczych¹¹.

Najrzadziej omawianym w literaturze przedmiotu ujęciem kapitału społecznego, również wykorzystywanym w warstwie empirycznej, jest ujęcie mezo, odnoszące się do kapitału społecznego w wybranych grupach przedsiębiorstw czy grupach społecznych. Trudności interpretacyjne na gruncie teoretycznym, a także trudności aplikacyjne w obszarze empirii wynikają z konieczności uwzględnienia licznych specyficznych uwarunkowań i cech wewnętrznych badanej grupy podmiotów czy jednostek. Poważnie ogranicza to możliwości wykorzystania wypracowanych już teorii czy narzędzi analizy oraz metod aplikacyjnych dedykowanych kapitałowi społecznemu.

⁸ Esej M. Webera, *Sekty protestanckie i duch kapitalizmu*, z 1906 r. za: C. Trigilia, *Social capital and local development*, „European Journal of Social Theory” 2001, vol. 4, no. 4, s. 424–442; C. Trutkowski, S. Mandel, *Kapitał społeczny w małych miastach*, Scholar, Warszawa 2005, s. 50.

⁹ R.D. Putnam, *Bowling Alone...* s. 19.

¹⁰ R.S. Burt, *Structural Holes: The Social Structure of Competition*, Harvard University Press, Cambridge, MA, 1992, s. 58.

¹¹ B. Sławecki, *Kapitał społeczny organizacji a koszty transakcyjne*, [w:] Januszek H. (red.), *Kapitał społeczny we wspólnotach*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań 2005, s. 325.

Tabela 2. Wybrane ujęcia i definicje kapitału społecznego w skali mikroekonomicznej

Autor	Definicja
R.S. Burt	Kapitał społeczny stanowią zarówno wewnętrzne, jak i zewnętrzne relacje przedsiębiorstwa ^a
C. Lean i H. Van Buren	Kapitał społeczny organizacji traktują jako sumę jej niematerialnych zasobów, będących odzwierciedleniem charakteru relacji społecznych wiążących jej członków. Charakter wspomnianych relacji wynika z poziomu orientacji pracowników na podejmowanie wspólnych działań, realizację wspólnych celów oraz wzajemne zaufanie ^b
D. Cohen i L. Prusak	Kapitał społeczny to „zasób aktywnych powiązań między ludźmi: zaufania, wzajemnego zrozumienia i wspólnych, dzielonych wartości i postaw, które wiążą uczestników sieci społecznych i czynią ich współpracę możliwą” ^c .
H. Westlund i E. Nilsson oraz H. Yli-Renko, E. Autio i V. Tonnti, S. Chetty i H. Agndal	Wewnętrzny kapitał społeczny przedsiębiorstwa, tworzony przez wszystkich pracowników, wliczając w to kadre menedżerską. Obejmuje on powiązania i relacje, przenoszące normy, postawy, zasady i zwyczaje, które wyrażają się w formie „ducha organizacji” i klimatu organizacyjnego, a dalej w metodach kodowania wiedzy, rozwoju produktów, rozwiązywania konfliktów itd. Zewnętrzny kapitał społeczny przedsiębiorstwa opierający się na zaangażowaniu przedsiębiorstwa w relacje z klientami i dostawcami, a także innymi podmiotami jego otoczenia
I. Grzanka	Kapitał społeczny przedsiębiorstwa to: „kategoria wynikająca z uczestnictwa w sieciach powiązań i relacji, które w oparciu o podzielane normy, zasady, wartości, a dalej zaufanie umożliwiają stronom dostęp do zasobów, w szczególności zaś wiedzy i kompetencji” ^d

^a Tamże; ^b C. Lean, H. Van Buren *Organizational, Social, Capital and Employment Practices*, „Academy of Management Review” 1999, vol. 24, s. 539, 540; ^c D. Cohen, L. Prusak, *In Good Company. How Social Capital Makes Organizations Work*, Harvard Business School Press, Boston 1992, s. 4; ^d I. Grzanka, *Kapitał społeczny w relacjach z klientem*, Cedewu.pl, Warszawa 2009, s. 88.

Źródło: opracowanie własne.

Z sygnalizowanym tu problemem autorka spotkała się podczas badań nad kapitałem społecznym łańcuchów dostaw, definiowanych jako grupa przedsiębiorstw znajdujących się na ścieżce ekonomicznej produktu, które dzielą procesy i zasoby w celu wytworzenia wartości dla ostatecznego klienta i osiągnięcia indywidualnych korzyści¹².

W przeciwieństwie do innych rodzajów kapitału, np. finansowego, rzeczowego czy nawet ludzkiego, kapitał społeczny łańcucha dostaw nie stanowi sumy kapitałów społecznych pojedynczych podmiotów go tworzących. Składowe kapitału, takie jak: określone wartości, poziom zaufania, spójności, zaangażowania czy lojalności, muszą być planowane i organizowane na potrzeby całego łańcucha dostaw.

¹² A. Baraniecka, *Znaczenie kapitału społecznego w tworzeniu sieci dostaw*, [w:] Witkowski J. (red.), *Strategie i logistyka organizacji sieciowych*, Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu nr 1078, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław 2005; A. Baraniecka, J. Witkowski, *Kapitał społeczny w zarządzaniu łańcuchami dostaw – identyfikacja i rozwój*, „Gospodarka Materialowa i Logistyka” 2011, nr 9, s. 2–10.

Tym samym wewnętrzny kapitał społeczny łańcucha dostaw autorka definiuje jako „zespół relacji o określonej jakości, wyznaczonej przez wspólne dla jego uczestników zasady i wartości, zaufanie, zaangażowanie i spójność, służące uzyskaniu wspólnych celów i wynikających z nich wspólnych korzyści”¹³.

Niezależnie od ujęcia kapitału społecznego, jego rodzaju czy oczekiwanych skutków oddziaływania, rozważaniom na temat tej kategorii towarzyszy pytanie o możliwość zarządzania nim, a przynajmniej jego kontroli. I tu, podobnie jak w przypadku definicji, istnieją różne odpowiedzi. Paradoksalnie stopień zaawansowania badań na gruncie teoretycznym nie wpływa na skłonność do aplikacji narzędzi monitorowania i pomiaru kapitału społecznego. Badacze z obszaru makroekonomicznego podkreślają, że kapitał społeczny powstaje samoistnie i nie sposób go kontrolować czy nim zarządzać, twórcy z obszaru mikroekonomicznego oraz mezoekonomicznego widzą więcej możliwości kontroli, a nawet kształtowania kapitału społecznego na poziomie pojedynczych przedsiębiorstw czy ich grup. Nie podejmując w tym miejscu dyskusji na ten temat, można jednak jednoznacznie przyznać, że warunkiem użycia jakiegokolwiek kontroli nad zjawiskiem kapitału społecznego jest jego pomiar.

3. Pomiar i ocena kapitału społecznego

Pomimo trudności w skwantyfikowaniu kapitału społecznego podejmowane są pierwsze próby jego zmierzenia. W ujęciu makroekonomicznym do najbardziej popularnych wskaźników kapitału społecznego należą: poziom zaufania, skala członkostwa w stowarzyszeniach, zaangażowanie obywatelskie (partycypacja społeczna, akcje społeczne, wolontariat), poziom korupcji i skala przestępczości. Popularność tych wskaźników wynika z ich małego stopnia skomplikowania oraz uniwersalnego charakteru, a co za tym idzie, z możliwości prowadzenia analiz benchmarkingowych w skali globalnej i regionalnej. Jest to niezmiernie pomocne w projektowaniu i realizacji polityk społecznych i gospodarczych oraz ocenie ich efektów.

W pracach nad teorią kapitału społecznego cytowani wcześniej badacze podejmowali próby stworzenia spójnych z ich interpretacją pojęcia wskaźników kapitału społecznego. Ich przegląd zaprezentowano w tab. 3.

Oprócz wskazanych powyżej miar kapitału społecznego stosunkowo niedawno pojawiły się bardziej rozbudowane i uniwersalne narzędzia badawcze. Są to stworzone i promowane przez Bank Światowy: *The Social Capital Assessment Tool* (SOCAT) oraz *Integrated Questionnaire for Measurement of Social Capital* (SOCAP IQ). Na podstawie badań przeprowadzonych za pomocą tych kwestionariuszy powstają raporty pokazujące rozmiar i kierunek rozwoju kapitału społecznego.

Ze względu na różnorodność stosowanych miar zarówno środowisko naukowe, jak i użytkownicy kategorii kapitału społecznego postulują stworzenie miary syntetycznej. Zagregowane wartości kapitału społecznego czerpie się zazwyczaj z cy-

¹³ A. Baraniecka, J. Witkowski, wyd. cyt.

klicznych sondaży społecznych, ponieważ badania takie przeprowadza się na bardzo dużych próbach, co umożliwia pozyskanie z nich danych dotyczących różnych regionów świata i porównanie ich ze sobą¹⁴. Z tego względu oczywiste jest, że pierwsze próby powołania do życia takiego wskaźnika podjęły organizacje zajmujące się badaniem kapitału społecznego w skali globalnej, np. World Value Survey, General Social Survey czy Current Population Survey. Wskaźnik zagregowany pojawił się również w badaniach prowadzonych w Polsce (Diagnoza Społeczna, Polski Generalny Sondaż Społeczny).

Tabela 3. Wybrane wskaźniki kapitału społecznego w ujęciu makroekonomicznym

Autor	Sposób pomiaru
R. Putnam	Wskaźnik główny: – członkostwo w grupach dobrowolnych lub liczba takich grup, frekwencja wyborcza oraz czytelnictwo czasopism Inne wskaźniki: – poziom altruizmu mierzony za pomocą wielkości udziału wydatków na cele charytatywne względem ogólnych wydatków czynionych przez poszczególne osoby, – poziom zaufania do innych, mierzony za pomocą badań ankietowych
F. Fukuyama	Wskaźniki: – wskaźniki proponowane przez Putnama – liczba członków grup dobrowolnych względem liczby całego społeczeństwa – „brak” kapitału społecznego, czyli dysfunkcji społecznych, za pomocą wskaźników takich jak: wskaźnik przestępczości, odsetek rozwodów, ilość zażywanych narkotyków, liczba procesów, wskaźnik samobójstw, rozmiar szarej strefy
Bank Światowy	Wskaźniki: – skala członkostwa w lokalnych stowarzyszeniach i sieciach – poziom zaufania (m.in. do nieznanymi i do instytucji rządowych) – komunikacja społeczna (współpraca, konflikty i rozwiązywanie konfliktów) – działalność grupowa (rozmiar działalności i chęć uczestnictwa)
J. Czapiński	Wskaźniki: – zaufanie interpersonalne – dobrowolna (niewymuszona np. charakterem samorządu zawodowego) przynależność do organizacji i pełnienie w nich funkcji – udział w nieprzymusowych zebraniach publicznych i zabieranie na nich głosu – organizowanie takich zebrań – dobrowolne działania na rzecz społeczności lokalnej, w tym nieodpłatna praca na rzecz potrzebujących (wolontariat) – udział w wyborach parlamentarnych oraz pozytywny stosunek do demokracji, która tworzy najbardziej sprzyjające warunki dla rozwoju kapitału społecznego i sama się nim żywi – stosunek do mniejszości np. seksualnych i ogólnie otwartość na innych

Źródło: opracowanie własne na podstawie: K. Sierocińska *Kapitał społeczny. Definiowanie, pomiar i typy*, „Studia Ekonomiczne 2011, nr 1 (LXVIII), s. 76–78; Ch. Grootaert, D. Narayan, V. Jones, M. Woolcock, *Measuring Social Capital. An Integrated Questionnaire*, World Bank Working Paper no. 18, The World Bank, Washington, DC, 2004, s. 2, 3.

¹⁴ J. Działek, wyd. cyt., s. 108.

Ujęcie mikroekonomiczne, uboższe w wyniki badań i dyskusje naukowe, nie doczekało się jeszcze zestawu wskaźników dedykowanych pomiarom kapitału społecznego przedsiębiorstw. Stąd najczęściej w literaturze przedmiotu w tym obszarze ma miejsce przenoszenie rozwiązań makroekonomicznych. Popularnym zestawem wskaźników jest tzw. sześć źródeł kapitału społecznego według Banku Światowego. Są to¹⁵:

- uczestnictwo organizacyjne i jego zróżnicowanie,
- poziom zaufania i solidarności,
- skala współdziałania i poziom gotowości do niej,
- informacja i komunikacja (np. liczba wykorzystywanych źródeł informacji),
- integracja i inkluzja społeczna (skala rozwarstwienia, zakres integracji grup mniejszościowych),
- poczucie podmiotowości – odczuwany wpływ na otoczenie.

Cytowane źródła mają stanowić podstawę dokonywania pomiaru i oceny kapitału społecznego przedsiębiorstwa. Niestety wśród wymienionych jedynie zaufanie doczekało się uniwersalnego narzędzia badawczego, które można wykorzystać właśnie na poziomie przedsiębiorstwa¹⁶.

Jeszcze większą trudność niż pomiar kapitału społecznego przedsiębiorstwa przynosi pomiar tego kapitału w grupie przedsiębiorstw (np. w łańcuchu dostaw). Jako że poziomów kapitału społecznego poszczególnych ogniw łańcucha dostaw nie można w sposób jednoznaczny sumować czy uśredniać, jego pomiar musi przebiegać na poziomie samego łańcucha dostaw, a więc na bazie systemów zarządzania przedsiębiorstw tworzących łańcuch. Pomocny w pomiarze tak zlokalizowanego kapitału społecznego może okazać się dorobek samej koncepcji zarządzania łańcuchem dostaw, a w jego ramach modele doskonałości łańcuchów dostaw¹⁷. Niosą one bowiem grupy zjawisk, w tym również składowe kapitału społecznego, stanowiące o poziomie zaawansowania łańcucha dostaw, determinującego z kolei jego konkurencyjność. Czerpiąc z wybranych modeli doskonałości łańcuchów dostaw, uwzględniając dorobek naukowy w obszarze kapitału społecznego, autorka do wskaźników kapitału społecznego w łańcuchach dostaw zalicza m.in.: spójność przedsiębiorstw tworzących łańcuch dostaw, rozumianą jako realizacja wspólnej strategii, liczbę rzeczywistych relacji do liczby relacji deklarowanych, liczbę dostępnych informacji do liczby udostępnionych informacji itd. Wskaźniki te wymagają oczywiście głębszej charakterystyki, jednak na potrzeby niniejszej publikacji stanowią jedynie dowód na to, że kapitał społeczny łańcucha dostaw może podlegać pomiarom, służąc nie tylko jego identyfikacji, ale również rozwojowi.

¹⁵ M. Herbst (red.), *Kapitał ludzki i kapitał społeczny a rozwój regionalny*, Scholar, Warszawa 2007, s. 88.

¹⁶ Por. W.M. Grudzewski, I.K. Hejduk, A. Sankowska, M. Wańtuchowicz, *Zarządzanie zaufaniem w przedsiębiorstwie. Koncepcja, narzędzia, zastosowanie*, Oficyna WKP, Kraków 2009.

¹⁷ Por. A. Baraniecka, *Zarządzanie łańcuchem dostaw a rozwój małych i średnich przedsiębiorstw*, [w:] A. Adamik (red.), *Kształtowanie konkurencyjności i przewagi konkurencyjnej małych i średnich przedsiębiorstw*, C.H. Beck, Warszawa 2011, s. 150–152.

4. Raporty dotyczące kapitału społecznego – stan obecny

Raporty dotyczące kapitału społecznego mają najczęściej charakter cyklicznych opracowań, o podłożu naukowym lub analitycznym, a realizowane są w celu stwierdzenia *status quo* badanego zjawiska oraz wskazania szans i zagrożeń z niego wynikających. W porównaniu z innymi kategoriami kapitałów, takimi jak np. kapitał materialny, kapitał intelektualny czy ludzki, kapitał społeczny znacznie rzadziej podlega raportowaniu. Raporty o kapitale społecznym dotyczą głównie obszarów kraju czy regionu. Zdecydowanie rzadziej dochodzi do raportowania poziomu i charakteru kapitału społecznego w ujęciu lokalnym czy sektorowym, w tym w przedsiębiorstwach czy też ich grupach (łańcuchy dostaw). Przyczyn opisanych dysproporcji należy upatrywać w sygnalizowanym wcześniej znacznym stopniu skomplikowania kategorii kapitału społecznego, a także w ciągle niewielkim zainteresowaniu odbiorców kapitału społecznego, tj. jednostek, społeczności, przedsiębiorstw, łańcuchów dostaw.

Obecnie dane dotyczące poziomu kapitału społecznego wykorzystywane są głównie przez rządy krajów czy regionów do analiz benchmarkingowych oraz projektowania odpowiednich polityk, a także strategii dedykowanych kapitałowi społecznemu. Tak jest również w Polsce, gdzie diagnoza kapitału społecznego, wsparta konsultacjami społecznymi, stała się podstawą projektu Strategia rozwoju kapitału społecznego Polski. Strategia ta, o której mowa w dalszej części referatu, stanowi integralną część Zintegrowanej strategii rozwoju Polski do roku 2030.

Do najbardziej znanych raportów dotyczących kategorii kapitału społecznego można zaliczyć raporty Banku Światowego, w których rozpatruje się zagadnienia społeczne jako czynnik rozwoju społeczeństw i gospodarek. Do przygotowania raportów Bank Światowy wykorzystuje cytowane wyżej dwa narzędzia badawcze¹⁸:

I. *The Social Capital Assessment Tool* (SOCAT). Narzędzie to wspiera badanie i raportowanie kapitału społecznego na poziomie lokalnym. W raporcie opartym na badaniach jakościowych i ilościowych przedstawia się profil badanej społeczności lokalnej. Badania na potrzeby raportowania odbywają się w toku obserwacji uczestniczącej, wywiadów fokusowych poszerzonych o wywiady kwestionariuszowe z określoną ilością osób znających lokalną specyfikę oraz o sondaż gospodarstw domowych. W raportach Banku Światowego opisane są narzędzia, które wykorzystywano w trakcie badań. Należą do nich m.in.¹⁹: *Community Profile Interview Guide* (Wskazówki do tworzenia profilu lokalnej społeczności), *Organizational Profile Interview Guide* (Wskazówki do tworzenia profilu lokalnej organizacji), *Household Questionnaire* (Kwestionariusz do badania gospodarstw domowych), *Community Characteristics and Services Questionnaire* (Kwestionariusz cech społeczności lokalnej i usług jej świadczonych).

¹⁸ www.worldbank.org.

¹⁹ Ch. Grootaert, T. Van Bastelaer, *Understanding and Measuring Social Capital. A Multidisciplinary Tool for Practitioners*, The World Bank, Washington, DC, 2002.

II. *Integrated Questionnaire for Measurement of Social Capital* (SOCAP IQ). Narzędzie to dotyczy badań na poziomie gospodarstw domowych, a po raz pierwszy było wykorzystywane podczas badań nad kapitałem społecznym państw rozwijających się. Do raportów opartych na wykorzystaniu tych narzędzi należą m.in.²⁰: *The Tanzania Social Capital Survey* (1999), *The Local Level Institutions Study – Bolivia, Indonesia* (2001), *The Social Capital Survey in Ghana and Uganda* (2001), *The Guatemala Poverty Assessment* (2002).

Raporty o kapitale społecznym w ujęciu globalnym tworzą również takie organizacje, jak OECD²¹ czy Instytut Gallupa²².

Jednym z pierwszych dokumentów raportujących kapitał społeczny na poziomie regionów były opracowania R. Putnama dotyczące „obywatelskości życia regionalnego” we Włoszech²³. Do najbardziej znanych raportów o kapitale społecznym poszczególnych krajów czy regionów należą m.in.²⁴:

- *European Values Study Survey* (dla Europy z podziałem na Europę Północną, Południową, Wschodnią i Zachodnią),
- *Social Capital Community Benchmark Survey* (dla USA),
- *Living Standards Measurement Survey* (dla USA),
- *General Household Survey* (dla Wielkiej Brytanii),
- *Home Office Citizenship* (dla Wielkiej Brytanii).

Nie ujmując w niczym badaniom nad kapitałem społecznym prowadzonym wcześniej przez polskich naukowców, o procesie raportowania kapitału społecznego w Polsce można mówić dopiero w kontekście raportu *Diagnoza społeczna*, powstającego w ramach działalności Rady Monitoringu Społecznego. Pierwsza *Diagnoza Społeczna* powstała w 2005 r. i cyklicznie co dwa lata pojawia się w przestrzeni publicznej jako udokumentowany obraz polskiego społeczeństwa. Oprócz wysokiego poziomu merytorycznego omawianego raportu, wysokiej jakości narzędzi pozyskiwania danych, ich przetwarzania oraz prezentacji, na podkreślenie zasługuje zachowanie ciągłości wnioskowania, która pozwala lepiej niż w przypadku doraźnych raportów identyfikować tendencje w życiu społecznym kraju. Co prawda, w *Diagnozie społecznej* kategoria kapitału społecznego stanowi jedynie fragment rozważań, ale widoczna w opracowaniu kompleksowość podejścia do spraw społecznych daje niepowtarzalną możliwość identyfikacji zależności między kapitałem społecznym a innymi kategoriami o charakterze społecznym czy ekonomicznym.

²⁰ Ch. Grootaert i in., wyd. cyt., s. 2, 3.

²¹ www.oecd.org.

²² www.gallup.com.

²³ R.D. Putnam *Demokracja w działaniu. Tradycje obywatelskie we współczesnych Włoszech*, Znak, Kraków 1995, s. 140 i n.

²⁴ W. Van Oorschot, W. Arts, J. Gelissen, *Social capital in Europe. Measurement and social and regional distribution of a multifaceted phenomenon*, „Acta Sociologica” 2006, vol. 49, no. 2, s. 149; K. Sierocińska, wyd. cyt.; s. 78, Ch. Grootaert i in., wyd. cyt., s. 2, 3.

Oprócz raportów *Diagnoza społeczna*, o poziomie kapitału społecznego w Polsce traktują mniejsze raporty wydawane przez Główny Urząd Statystyczny (GUS) czy Fundację Centrum Badania Opinii Społecznej (CBOS).

Główny Urząd Statystyczny, jak wynika z jego obowiązków, gromadzi i udostępnia dane statystyczne, które z powodzeniem mogą stać się źródłem wiedzy o składowych lub efektach kapitału społecznego, jednak do tej pory (2013) sam nie podejmował pomiaru kategorii kapitału społecznego. Jednak, jak można przeczytać na stronach GUS, „rosnące znaczenie problematyki kapitału społecznego jako czynnika warunkującego rozwój kraju, w tym jako czynnika rozwoju gospodarczego”, skłoniło tę organizację do podejmowania badań służących ustaleniu stanu tego kapitału. W badaniach GUS przyjął definicję kapitału społecznego, stosowaną także przez OECD, zgodnie z którą kapitał społeczny to: „sieci wraz ze wspólnymi normami, wartościami i przekonaniem, które ułatwiają współpracę w ramach określonej grupy lub pomiędzy grupami”. Jednym z pierwszych raportów dotyczących kwestii kapitału społecznego jest raport *Kapitał społeczny na poziomie mezo – współpraca organizacji trzeciego sektora*²⁵.

Badania i raporty CBOS związane z kapitałem społecznym mają również charakter cząstkowy, tzn. prezentują składowe i ewentualne efekty oddziaływania kapitału społecznego, takie jak poziomy wzajemnego zaufania i zaufania ukierunkowanego czy deklarowane zaangażowanie w życie społeczne. Obecnie CBOS co miesiąc realizuje sondaż *Aktualne problemy i wydarzenia* (na 1000-osobowej próbie dorosłych Polaków), uzupełniany zależnie od potrzeb przez specjalne badania jednorazowe. Rocznie CBOS publikuje ponad 200 raportów z badań poruszających wszystkie istotne dla społeczeństwa polskiego problemy oraz wydaje publikacje monograficzne i książkowe. Syntezę najważniejszych wyników badań przeglądowych można znaleźć w seriach *Opinie i Diagnozy* oraz w wersji anglojęzycznej *Polish Public Opinion*²⁶.

Badania kapitału społecznego Polski i raportowanie ich wyników stymulują potrzebę informacyjną w zakresie zróżnicowania tej kategorii na poziomie regionów (województw, powiatów czy nawet miast i gmin). Dokonując przeglądu dokumentów strategicznych powstających na gruncie samorządów w Polsce, widać próby wizualizacji i interpretacji poziomu kapitału społecznego dla danego obszaru (społeczności). Najczęściej jednak sprowadza się ona do cytowania danych z raportów krajowych lub szacowania poziomu kapitału społecznego w oparciu o stworzony na te potrzeby wskaźnik. Wśród wskaźników kapitału społecznego widocznych w dokumentach strategicznych samorządów przeważają wskaźniki o charakterze statystycznym, np. procent czynnych wyborców, liczba stowarzyszeń czy w ujęciu „braku kapitału”: liczba przestępstw lub skala szarej strefy. Doświadczenia badawcze autorki skłaniają ją do stwierdzenia, że trudno ocenić użyteczność danych o kapitale społecznym na poziomie sprawozdań czy dokumentów strategicznych sa-

²⁵ www.stat.gov.pl.

²⁶ www.cbos.pl.

morządów lokalnych. Często bowiem ich obecność, a także jakość tłumaczą związane z procesem ich tworzenia czynniki, takie jak: kompetencje zarządcze władz samorządowych, w tym ich wiedza o kapitale społecznym, kompetencje ekspertów wspierających raportowanie, cel raportowania, obecność odgórnych wytycznych standaryzujących zakres i sposób raportowania, czasowe ramy odniesienia itd.

Podejmując próbę omówienia raportowania o kapitale społecznym na poziomie przedsiębiorstw, nie sposób oprzeć się refleksji, że intensywna popularyzacja ujęcia makroekonomicznego kapitału społecznego przyczyniła się do szerokiej operacjonalizacji (aplikacji) wszelkich teorii dotyczących tego zjawiska w praktyce, głównie w sektorze publicznym. Zapewne również dlatego kapitał społeczny jest traktowany przez biznes jako nieznan i pozbawiony możliwości jakiegokolwiek kontroli czynnik zewnętrzny funkcjonowania przedsiębiorstw i łańcuchów dostaw. Podobna sytuacja dotyczy kapitału społecznego przedsiębiorstw. Tu również zbyt łatwo uznano, że tego „niewidzialnego” zasobu pojedynczych organizacji nie można precyzyjnie zmierzyć, a tym samym nie można ingerować w jego strukturę czy poziom.

Na podstawie analizy danych wtórnych oraz własnych badań autorki²⁷ można uznać, że przedsiębiorstwa (oraz łańcuchy dostaw) nie przygotowują raportów o stanie kapitału społecznego. Owszem, jak wskazują wyniki badań prowadzonych przez autorkę, menedżerowie polskich firm wykazują się coraz większą świadomością pojęcia i znaczenia kapitału społecznego (74% dostrzega duży wpływ kapitału społecznego na sukces przedsiębiorstwa), jednak nie mierzą (ponad 70% respondentów nie poddaje ocenie swojego kapitału społecznego), a więc i nie raportują jego poziomu²⁸.

Omawiając raportowanie kapitału społecznego przedsiębiorstw, nie można nie odnieść się do raportów z zakresu odpowiedzialności społecznej. Nawiązanie to jest o tyle zasadne, że bardzo często w praktyce działalności przedsiębiorstw odpowiedzialność społeczna jest utożsamiana z pojęciem kapitału społecznego. Oczywiście jest to błędne rozumienie, co jednak nie wyklucza silnych związków zarówno teoretycznych, jak i empirycznych tych dwóch kategorii umiejscowionych w tej samej przestrzeni społecznego oddziaływania biznesu. Być może ta lokalizacja powoduje, że pojęcie kapitału społecznego, chociaż stanowi niezależną cechę grup społecz-

²⁷ A. Baraniecka, *The level of supply chain maturity in Poland in accordance with Poirier Model*, Proceedings of the International Masaryk Conference on MMK 2012, vol. III, s. 475–483; też, *Social capital management in the supply chain*, [w:] Szymczak M. (red.), *Managing Towards Supply Chain Maturity. Business Process Outsourcing & Offshoring*, Palgrave Macmillan, Houndmills 2013, grant Narodowego Centrum Nauki nr 4232/B/H03/2011/40, projekt pt. „Outsourcing i offshoring w łańcuchach dostaw: zarządzanie informacją i ryzykiem a poziom dojrzałości łańcucha wg modelu Poiriera”, kierownik projektu: dr hab. Maciej Szymczak, prof. UE w Poznaniu.

²⁸ Badania prowadzone w latach 2011 i 2012 na próbie 435 przedsiębiorstw w Polsce, grant Narodowego Centrum Nauki nr 4232/B/H03/2011/40, projekt pt. „Outsourcing i offshoring w łańcuchach dostaw: zarządzanie informacją i ryzykiem a poziom dojrzałości łańcucha wg modelu Poiriera”, kierownik projektu: dr hab. Maciej Szymczak, prof. UE w Poznaniu. Wyniki badań są opublikowane w: A. Baraniecka, *Social capital...*

nych, często utożsamia się z kulturą organizacyjną, wartościami etycznymi oraz z odpowiedzialnością społeczną. Chociaż wszystkie wymienione kategorie są od siebie zależne i przenikają się w strukturach gospodarek, sektorów, grup przedsiębiorstw i pojedynczych podmiotów, to zamienne ich traktowanie wydaje się merytorycznym nadużyciem. Jeśli można by było przedstawić prostą zależność między wymienionymi elementami, to sprowadziłaby się ona do następującego opisu.

Kapitał społeczny regionu w sposób niejawni (nieświadomy dla odbiorców) determinuje określone założenia i postawy ludzi i podmiotów dotyczące kontaktów z otoczeniem (w tym współpracy). Założenia, jak wiadomo, stanowią źródło obowiązujących wartości i norm, które budują kulturę organizacyjną organizacji zlokalizowanych w danej przestrzeni społecznej. Kultura organizacyjna determinuje zachowania jednostki wobec otoczenia, w tym skłania np. do działań prospołecznych. Działania prospołeczne mogą przyjąć procedurę i zasady koncepcji społecznej odpowiedzialności biznesu, której wewnętrznym artefaktem jest m.in. kodeks etyczny, a zewnętrznym przejawem – raport o realizacji polityki społecznej odpowiedzialności. Promocja idei prospołecznych, przy założeniu ich rzeczywistej realizacji, w oparciu o uświadomioną kulturę organizacyjną, zawierającą sprzyjające współpracy wartości, przyczynia się do kreowania kapitału społecznego firmy i jej otoczenia.

Jak widać, w ten czy inny sposób wymienione kategorie są od siebie zależne, determinują swoje poziomy i formy. Istotne wydaje się zatem ich dobre poznanie, w tym relatywna ocena.

Tak jak pojęcia kapitału społecznego nie można bezpośrednio utożsamiać z koncepcją społecznej odpowiedzialności biznesu, tak również raportowanie o kapitale społecznym nie jest jednoznaczne z oceną działań prospołecznych jednostki. Różnica jest oczywista i wynika chociażby z tego, że kapitał społeczny to niematerialny, ale jednak zasób organizacji, który kształtuje się w czasie pod wpływem wielu czynników i którego nie można zmienić w krótkim okresie w toku podejmowanych decyzji zarządczych. Tymczasem społeczna odpowiedzialność biznesu to koncepcja, na której realizację z różnych, najczęściej racjonalnych powodów decydują się jednostki. Jak każda koncepcja czy idea, ma swoją metodologię, procedury i wskaźniki mierzące postęp jej implementacji. Stąd raportowanie o stanie społecznej odpowiedzialności to nic innego jak dzielenie się z interesariuszami oceną stopnia realizacji wcześniej wytyczonych celów prospołecznych. Oznacza to, iż utrzymując normy przyjęte dla koncepcji społecznej odpowiedzialności, jednostka sama może ustalić zakres swojej aktywności i w jakiś sposób manipulować opinią publiczną, wskazując na skuteczność własnych działań w obszarze społecznym. Tymczasem raportując o stanie kapitału społecznego, jednostki muszą wskazać na wyniki osiągnięte jakby poza jej kontrolą. Wskaźnik poziomu zaufania firmy do otoczenia wizualizowany liczbą procedur kontrolnych czy też inicjatyw prawnych, zaangażowanie pracowników wyrażone skalą dobrowolnej partycypacji w inicjatywach, lojalność kooperantów i pracowników mierzona skalą ich rotacji w relacjach z jednostką – są to dane, które pokazują prawdziwe oblicze firmy.

Niezależnie od opisanej wyżej luki informacyjnej w zakresie kapitału społecznego przedsiębiorstw (szczególnie na tle dynamicznie rosnącej liczby raportów społecznych), autorka dostrzega szanse na powiązanie w warstwie empirycznej badań i raportowania o odpowiedzialności społecznej oraz o kapitale społecznym. Przesłanką takiego działania jest założenie, że poziom kapitału społecznego oraz jego zmiany mogą w sposób uniwersalny i jednoznaczny, a także, co ważne, wiarygodny, odzwierciedlać jakość i skuteczność realizacji koncepcji społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw.

Niezależnie od widocznych postępów w zakresie raportowania o stanie kapitału społecznego w Polsce, ciągle można mówić o pewnego rodzaju luce poznawczej, szczególnie w kontekście rozbudowanych i powszechnie cytowanych raportów globalnych.

Wśród czynników determinujących stosunkowo małą aktywność w zakresie raportowania o kapitale społecznym w Polsce autorka za najważniejsze uważa:

- stosunkowo późne pojawienie się zagadnień z zakresu kapitału społecznego na gruncie teoretycznym w Polsce,
- brak (do 2012 r.) dokumentów strategicznych odnoszących się do kapitału społecznego (takich jak np. *Strategia rozwoju kapitału społecznego*),
- wciąż stosunkowo duże tempo rozwoju społeczno-gospodarczego w Polsce i skupienie uwagi na wskaźnikach ekonomicznych,
- stereotypowe postrzeganie bazy konkurencji polskiej gospodarki w obszarze niskich kosztów pracy,
- niematerialny charakter kategorii kapitału społecznego, utrudniający szacowanie jego wpływu na wyniki finansowe przedsiębiorstw, przy stosunkowo małej wiedzy polskich menedżerów w zakresie istoty kapitału społecznego,
- brak udziału wskaźników społecznych w aktualnych ratingach gospodarek, regionów czy przedsiębiorstw, dokonywanych przez uprawnione i najbardziej znane agencje ratingowe.

Wymienione czynniki ograniczają popyt na dane z zakresu kapitału społecznego. Można więc retorycznie zapytać: czy raporty dotyczące kapitału społecznego, które do tej pory powstawały w Polsce, nie były wynikiem przede wszystkim zaangażowania naukowego jego twórców?

5. Perspektywy w zakresie raportowania o kapitale społecznym w Polsce

Jak przewidują autorzy raportu *Diagnoza społeczna 2011*, szacuje się, że mniej więcej w 2019 r. Polska przekroczy próg zamożności, powyżej którego dalsze inwestowanie w kapitał ludzki (uznawany za główny czynnik dynamizujący rozwój gospodarczy krajów uboższych) przestanie wystarczać do podtrzymania rozwoju. Tyle mniej więcej zostało czasu na budowanie kapitału społecznego Polski, który gwa-

rantuje dalszy rozwój społeczno-gospodarczy²⁹. Założenie to znalazło odzwierciedlenie w działaniach rządu, a szczególnie w dokumentacji strategicznej dedykowanej rozwojowi Polski do 2030 r. Śledząc zapisy najważniejszych dokumentów strategicznych kraju, widzi się wyraźnie dominujące znaczenie kapitału społecznego, w każdym aspekcie wizji rozwoju Polski.

Dokumentem bezpośrednio związanym z kapitałem społecznym jest *Strategia kapitału społecznego Polski do roku 2020*³⁰. Strategia ta powstała w wyniku działań o charakterze strategicznym koordynowanych przez rząd oraz wspieranych przez liczne instytucje pozarządowe. Podstawą do przygotowania strategii był raport *Polska 2030. Wyzwania rozwojowe*, opracowany przez Zespół Doradców Strategicznych Prezesa Rady Ministrów. Wśród 10 najważniejszych wyzwań rozwojowych znalazł się również wzrost kapitału społecznego Polski. Podkreślenie kategorii kapitału społecznego w cytowanym raporcie diagnostycznym zaowocowało pojawieniem się celów strategicznych dotyczących kapitału społecznego w takich dokumentach, jak:

- *Projekt. Polska 2030* (gdzie kapitał społeczny uznany został za filar efektywności społeczno-gospodarczej Polski),
- *Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju* (DSRK) (gdzie jako cel strategiczny wymienia się stworzenie warunków do budowy kapitału społecznego)
- strategii zintegrowane: *Krajowa strategia rozwoju regionalnego*, *Strategia innowacyjności i efektywności gospodarki*, *Strategia rozwoju transportu*, *Strategia rozwoju kapitału ludzkiego*, *Bezpieczeństwo energetyczne i środowisko*, *Strategia bezpieczeństwa narodowego RP*, *Sprawne państwo*, *Strategia zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa*.

Ważny dokument strategiczny wskazujący na rosnące znaczenie kapitału społecznego dla sukcesu przedsiębiorstw stanowi raport *Wizja zrównoważonego rozwoju dla polskiego biznesu 2050* (2012). Jest on wynikiem współpracy Ministerstwa Gospodarki, PwC, Forum Odpowiedzialnego Biznesu oraz 150 przedstawicieli firm, organizacji i instytucji. Dokument wskazuje najważniejsze działania niezbędne do realizacji celów zrównoważonego rozwoju. W raporcie wskazano sześć priorytetowych obszarów dla zrównoważonego rozwoju: kapitał społeczny, kapitał ludzki, infrastrukturę, zasoby naturalne, energie oraz jakość państwa i instytucji publicznych.

Tak jak wspomniano wcześniej, najważniejszym dokumentem dotyczącym kapitału społecznego Polski jest *Strategia rozwoju kapitału społecznego do 2020 roku*. Jej zakres został zdefiniowany już w 2009 r. w *Planie uporządkowania strategii rozwoju*. Struktura dokumentu została zbudowana w oparciu o cztery kluczowe obszary tematyczne dla rozwoju kapitału społecznego w Polsce, zidentyfikowane na etapie przygotowywania strategii. Są to:

²⁹ J. Czapiński, *Miękkie kapitały a dobrobyt materialny: wyzwania dla Polski*, [w:] Czarnota-Bojarska J., Zinserling I. (red.), *W kręgu psychologii społecznej*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2011, s. 253–285, cyt. za: J. Czapiński, T. Panek (red.), *Diagnoza społeczna 2011. Warunki i jakość życia Polaków. Raport*, Rada Monitoringu Społecznego, Warszawa 2011, s. 292.

³⁰ Tekst *Strategii rozwoju kapitału społecznego Polski do roku 2020* opublikowano na stronach internetowych Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego (www.mkidn.gov.pl).

- postawy i kompetencje społeczne,
- współdziałanie i partycypacja społeczna,
- komunikacja społeczna,
- kultura i kreatywność.

Dla każdego ze wskazanych obszarów została przeprowadzona szczegółowa diagnoza obecnej sytuacji, wraz ze wskazaniem istoty zachodzących procesów i zjawisk, a także ich uwarunkowań. Diagnoza została przeprowadzona w oparciu o analizę danych zastanych (tzw. *desk research*), na podstawie których prowadzone było dalsze wnioskowanie na potrzeby strategii.

Za główny cel strategiczny dla obszaru kapitału społecznego uznano „wzmocnienie udziału kapitału społecznego w rozwoju społeczno-gospodarczym Polski”. Strategia przywołuje cele cząstkowe dedykowane kapitałowi społecznemu, wskazuje na ich mierniki oraz, co istotne dla tematu niniejszego referatu, na konieczność monitorowania i raportowania jego poziomu na wielu szczeblach funkcjonowania kraju. Szczegółowo opisana w dokumentach strategicznych procedura monitorowania kapitału społecznego w trakcie realizacji strategii wynika z identyfikowanych na etapie diagnostycznych słabości aktualnego procesu monitorowania („brak mechanizmów monitorowania kondycji kapitału społecznego”) oraz zagrożeń w postaci niskiej świadomości znaczenia kapitału społecznego dla rozwoju kraju. System monitorowania realizacji SRKS ma spełniać następujące standardy, pozwalające na sprawne i efektywne przeprowadzenie procesu monitorowania:

- monitorowanie odbywa się na podstawie sprawozdawczości realizowanej na wszystkich poziomach wdrażania strategii;
- sprawozdawczość realizowana jest terminowo i cyklicznie (ze względu na obowiązek przygotowania rocznych raportów, oznacza to co najmniej roczny tryb przekazywania raportów na temat postępów w osiągnięciu celów SRKS do ministra właściwego ds. kultury i dziedzictwa narodowego).

Wszystkie podmioty zaangażowane w realizację SRKS mają obowiązek przygotowywania sprawozdań rocznych na temat postępów realizacji działań w ramach SRKS. Raport służyć ma ocenie postępów w realizacji celów SRKS i w identyfikowaniu problemów związanych z realizacją SRKS oraz stanowić podstawę do podejmowania działań o charakterze operacyjnym. System raportowania o kapitale społecznym na potrzeby organizującej tę kategorię strategii jest bardzo rozbudowany, ale czytelny i realny w realizacji.

Opisane zmiany w podejściu do kategorii kapitału społecznego oznaczają, iż oprócz już powstających raportów o kapitale społecznym, wynikających z zamierzeń naukowych czy też celów komercyjnych, pojawią się już niebawem systematyczne, bardzo precyzyjne raporty przygotowywane przez wyznaczone do tego instytucje rządowe. Pociągnie to za sobą również konieczność podejmowania działań monitorujących i sprawozdawczych na poziomach samorządów lokalnych. To wymuszone, ale jednak większe zainteresowanie otoczenia przedsiębiorstw kategorią kapitału społecznego w połączeniu z planowaną promocją tego pojęcia w przestrzeni

biznesowej może skłonić przedsiębiorców nie tylko do śledzenia tego parametru otoczenia, ale także do monitorowania i raportowania kapitału społecznego własnych przedsiębiorstw.

6. Podsumowanie

Raportowanie jako proces potwierdzający realizację założonych celów na różnych szczeblach zarządzania wydaje się ewoluować od stanu smutnego i mało użytecznego obowiązku do przejawu wyższej świadomości i kompetencji zarządzających. Nie inaczej jest w przypadku raportowania o stanie kapitału społecznego, która to kategoria zyskuje znaczenie w skali globalnej. Jak wynika z rozważań podjętych przez autorkę w niniejszym referacie, luka poznawcza w zakresie poziomu kapitału społecznego w Polsce, wynikająca z braku zinstytucjonalizowanego procesu jego raportowania, zostanie już niebawem zamknięta. Niesie to za sobą szanse śledzenia poziomu kapitału społecznego na bieżąco, szczególnie zaś w kontekście jego wpływu na rozwój społeczno-gospodarczy Polski. Co równie istotne, raportowanie to stanowić może narzędzie promujące kategorię kapitału społecznego na poziomie przedsiębiorstw czy łańcuchów dostaw. Jeśli zainteresowanie biznesu okaże się na tyle duże, by uwzględniać poziom kapitału społecznego w decyzjach inwestycyjnych, parametr ten może stać się składową wskaźników ratingu gospodarek, regionów czy pojedynczych organizacji, a stąd już niedaleka droga do podejmowania prób samodzielnego mierzenia i kreowania kapitału społecznego przez przedsiębiorstwa. Nawijając do twierdzenia F. Fukuyamy, który wskazuje na możliwość kreowania kapitału społecznego przez pojedyncze przedsiębiorstwa czy też ich grupy³¹, można oczekiwać, iż raportowanie o kapitale społecznym w sposób pośredni przyczyni się do poprawy jego poziomu w Polsce.

Literatura

- Adler P.S., Know S. *Social Capital: Prospect for a New Concept*, „Academy of Management Review” 2002, vol. 27, no. 1, s. 19.
- Baker W., *Achieving Success through Social Capital*, Jossey-Bass A Wiley Company, San Francisco 2000.
- Baraniecka A. *Social capital management in the supply chain*, [w:] Szymczak M. (red.), *Managing Towards Supply Chain Maturity. Business Process Outsourcing & Offshoring*, Palgrave Macmillan, Houndmills 2013.
- Baraniecka A., *The level of supply chain maturity in Poland in accordance with Poirier Model*, Proceedings of the International Masaryk Conference on MMK 2012, vol. III, s. 475–483.
- Baraniecka A. (red.), *Zarządzanie łańcuchem dostaw a rozwój małych i średnich przedsiębiorstw*, [w:] Adamiak A. (red.), *Kształtowanie konkurencyjności i przewagi konkurencyjnej małych i średnich przedsiębiorstw*, C.H. Beck, Warszawa 2011.

³¹ Baraniecka A., *Znaczenie kapitału społecznego...*

- Baraniecka A., *Znaczenie kapitału społecznego w tworzeniu sieci dostaw*, [w:] Witkowski J. (red.), *Strategie i logistyka organizacji sieciowych*, [w:] Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu nr 1078, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław 2005.
- Baraniecka A., Witkowski J. *Kapitał społeczny w zarządzaniu łańcuchami dostaw – identyfikacja i rozwój*, „Gospodarka Materialowa i Logistyka” 2011, nr 9, s. 2–10.
- Bourdieu P., *The forms of capital*, [w:] Richardson J. (red.), *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*, Green Wood Press, New York 1986.
- Burt R.S., *Structural Holes: The Social Structure of Competition*, Harvard University Press, Cambridge, MA, 1992.
- Cohen D., Prusak L., *In Good Company. How Social Capital Makes Organizations Work*, Harvard Business School Press, Boston 1992.
- Coleman J., *Foundations of Social Theory*, Harvard University Press, Cambridge, MA, 1990.
- Coleman J., *Social capital in the creation of human capital*, „American Journal of Sociology” 1998, vol. 94.
- Czapiński J., *Miękkie kapitały a dobrobyt materialny: wyzwania dla Polski*, [w:] Czarnota-Bojarska J., Zinslering I. (red.), *W kręgu psychologii społecznej*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2011.
- Czapiński J., Panek T. (red.), *Diagnoza społeczna 2007. Warunki i jakość życia Polaków. Raport*, Rada Monitoringu Społecznego, Warszawa 2007.
- Czapiński J., Panek T. (red.), *Diagnoza społeczna 2011. Warunki i jakość życia Polaków. Raport*, Rada Monitoringu Społecznego, Warszawa 2011.
- Działek J., *Kapitał społeczny – ujęcie teoretyczne i praktyka badawcza*, „Studia Regionalne i Lokalne” 2011, nr 3 (45).
- Fukuyama F., *Kapitał społeczny*, [w:] Harrison L.E., Huntington S.P. (red.), *Kultura ma znaczenie*, Zysk i S-ka, Kraków 2003.
- Fukuyama F., *Social capital, civil society and development*, „Third World Quarterly” 2001, vol. 1.
- Fukuyama F., *Zaufanie. Kapitał społeczny a droga do dobrobytu*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa–Wrocław 1997.
- Grootaert Ch., Narayan D., Jones V., Woolcock M., *Measuring Social Capital. An Integrated Questionnaire*, World Bank Working Paper no. 18, The World Bank, Washington, DC, 2004.
- Grootaert Ch., Van Bastelaer T., *Understanding and Measuring Social Capital. A Multidisciplinary Tool for Practitioners*, The World Bank, Washington, DC, 2002.
- Grudzewski W.M., Hejduk I.K., Sankowska A., Wańtuchołowicz M., *Zarządzanie zaufaniem w przedsiębiorstwie. Koncepcja, narzędzia, zastosowanie*, Oficyna WKP, Kraków 2009.
- Grzanka I., *Kapitał społeczny w relacjach z klientem*, Cedewu.pl, Warszawa 2009.
- Herbst M. (red.), *Kapitał ludzki i kapitał społeczny a rozwój regionalny*, Scholar, Warszawa 2007.
- Januszek H. (red.), *Kapitał społeczny we wspólnotach*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań 2005.
- Każmierczak T., *Kapitał społeczny, a rozwój społeczno-ekonomiczny – przegląd podejść*, [w:] Każmierczak T., Rymśza M. (red.), *Kapitał społeczny. Ekonomia społeczna*, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2007.
- Lean C., Van Buren H., *Organizational Social Capital and Employment Practices*, „Academy of Management Review” 1999, vol. 24.
- Matysiak A., *Źródła kapitału społecznego*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu, Wrocław 1999.
- Moroń D., *Kapitał społeczny – próba definicji*, [w:] Moroń D. (red.), *Kapitał ludzki i społeczny. Wybrane problemy teorii i praktyki*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2009.
- Putnam R.D., *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*, Simon and Schuster, New York 2000.

- Putnam R.D., *Demokracja w działaniu. Tradycje obywatelskie we współczesnych Włoszech*, Znak, Kraków 1995.
- Sierocińska K., *Kapitał społeczny. Definiowanie pomiar i typy*, „Studia Ekonomiczne” 2011, nr 1 (LXVIII).
- Sławcecki B., *Kapitał społeczny organizacji, a koszty transakcyjne*, [w:] Januszek H. (red.), *Kapitał społeczny we wspólnotach*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań 2005, s. 325.
- Sztompka P., *Socjologia. Analiza społeczeństwa*, Znak, Kraków 2007.
- Sztompka P., *Zaufanie. Fundament społeczeństwa*, Znak, Kraków 2007.
- Theiss M., *Operacjonalizacja kapitału społecznego w badaniach empirycznych*, [w:] Januszek H. (red.), *Kapitał społeczny we wspólnotach*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań 2005.
- Trigilia C., *Social capital and local development*, „European Journal of Social Theory” 2001, vol. 4, no. 4, s. 424–442.
- Trutkowski, C., Mandel S., *Kapitał społeczny w małych miastach*, Scholar, Warszawa 2005.
- Van Oorschot W., Arts W., Gelissen J., *Social capital in Europe. Measurement and social and regional distribution of a multifaceted phenomenon*, „Acta Sociologica” 2006, vol. 49, no. 2.
- World Bank, *Understanding and Measuring Social Capital: A Multidisciplinary Tool for Practitioners*, Part I, 2002, www.wb.com.

Źródła internetowe

www.cbos.pl
www.gallup.com
www.mkidn.gov.pl
www.oecd.org
www.stat.gov.pl
www.wb.com
www.worldbank.org

REPORTING ON THE LEVEL OF SOCIAL CAPITAL IN POLAND – CURRENT STATE AND PERSPECTIVES

Summary: The paper is related to the topic of social capital. The aim of this paper is to determine the current and future methods of measurement and evaluation of social capital in both: macro and microeconomic perspective. The author of the paper also points to the form of reporting on the state of social capital, both at the national, regional, as well as enterprise and supply chain level. All issues concern the situation in Poland, but in the course of reasoning the author uses references and global patterns.

Keywords: social capital, level of social capital, reporting.